

ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA PÕHIKOOLILE

Tallinna Mahtra Põhikool

1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Tallinna Mahtra Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu keskkonnaste normide rikkumisele;
- 5) on seaduskuulekas;
- 6) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

Tallinna Mahtra Põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi;
- 5) kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabavahenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi;
- 6) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi;
- 7) selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahet, teab, mis on avalik ja erasektor;
- 8) tunneb maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 9) hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
- 10) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 11) analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autoriõiguste kaitsel; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid urimismeetodeid;
- 12) teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjust majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.

2. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler.

Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasäräkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Majanduse teemade käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide püstitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme.

Õppes pööratakse suurt tähelepanu õpilaste õpimotivatsiooni arendamisele. Olulisel kohal on aktiivõppemeetodid, nagu arutelud, juhtumianalüüsid, rollimängud, projektid ja õppekäigud.

Tähtis on viia aine käsitlemine klassiruumist välja ning kasutada igal asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt tarbijahariduses, kodanikualgatuses, koolielu korraldamises).

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, eteenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

3. Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja –vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: arvutiklass, raamatukogu, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid, näitused, muuseumid.

Kooliastme spetsiifilised õppetegevused esitatakse vastava kooliastme lõpus.

4. Lõiming

Õppeainetevaheline lõiming kajastatakse täpsemalt ainekavades ja õpetajate töökavades. Lõimingu planeerimine põhineb aineõpetajate koostööl. Lõiming toetab õpilaste üld- ja valdkonnapädevuste kujunemist. Lõimingu eesmärgiks on pakkuda õpilastele motiveeritud õppimist, seostada teadmisi õpilasest ja tema huvidest lähtuvalt ning soodustada sellega õpilase aktiivsust. Õppe lõimimine saavutatakse erinevate ainevaldkondade õppeainete ühisosa järgimisel, õppeainete, koolisest projektide ja läbivate teemade ühiste temaatiliste rõhuasetuste, õppeülesannete ning -viiside abil.

5. Hindamine

Kokkuvõtvaiks hindamiseks sobivad probleemküsimuste avamine, arvamislugu, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ja karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms), info rühmitamine.

Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö planeerimise, teostamise, tulemuste tõlgendamise, järelduste tegemise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust.

6. klassis on kontrollitöö maht maksimaalselt 2-3 teemat.

Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Viie palli süsteemis hinnatavate tööde koostamisel ja hindamisel lähtutakse põhimõttest, et kui kasutatakse punktiarvestust ja õpetaja ei ole andnud teada teisiti, koostatakse tööd nii, et

- hindega „5” hinnatakse õpilast, kes on saavutanud 90–100% maksimaalsest võimalikust punktide arvust,
- hindega „4” 75–89%,
- hindega „3” 50–74%,
- hindega „2” 20–49%
- ning hindega „1” 0–19%.

Õpilast teavitatakse, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid. Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised. Üksikfaktide tundmisel eelistatakse olulisemate sündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. II kooliastmes on oluline kujundada välja põhilised oskused tööks allikmaterjalide ja piltidega, et III kooliastmes oleksid õpilased suutelised nendele oskustele tuginedes läbiviima pikemaajalisi projekte, koostama referaate ja uurimistöid ning arutlust. Vajalike oskuste väljakujundamisel kasutatakse õppetegevuses tööviikuid, mida süstemaatiliselt (vähemalt kord veerandis) kontrollitakse.

II kooliastmes läbiviidavate pikemaajaliste projektiülesannete, rühmatööde ja referaatide hindamisel jälgitakse ka töö valmimise protsessi (probleemi püstitamine, andmete kogumine, selekteerimine, analüüsimine, töö vormistamine, klassis ettekandmine), mitte ainult lõpptulemust. Pikemaajaliste ülesannete puhul võidakse kasutada ka vahehindamisi, tuginedes hindamismudelitele. Hindamismudelid on õpetaja ja õpilaste koostöös hoolikalt koostatud hinnangute skeemid. Selle ühel pool on kriteeriumid, mida õpetaja ja õpilased loevad antud tegevuse ja/või produkti juures kõige olulisemaks, risti ülal on hindepallid või sõnalised tasemed, mida kasutatakse loetletud kriteeriumide hindamiseks. Üks võimalikke **rühmatööde** hindamismudeleid on järgmine:

väga hea: kirjalik rühmatöö vastab kõigile esitatud nõuetele (ülesehitus, sisu,sõnavara) ja üldmulje on väga hea. Rühma aja planeerimine väga hea, kõik ülesanded täidetud õigeaegselt. Kõik rühmaliikmed osalevad aktiivselt, igal rühmaliikmel on oma roll. Rühmatöö lõpptulemus on terviklik ja vastab täielikult püstitatud ülesandele;

hea: kirjalik rühmatöö vastab suures osas esitatud nõuetele (ülesehitus, sisu,sõnavara). Mõni üksik vajakajäämine nõuetele vastavuses,üldmulje hea. Rühma aja planeerimine hea, ülesanded täidetud enamuses õigeaegselt (üks viivitus). Enamus rühmaliikmeid osaleb aktiivselt rühmatöös. Rühmatöö lõpptulemus üldiselt vastab püstitatud ülesandele (üksikud,üsna ebaolulised vajakajäämised).

rahuldav: kirjaliku rühmatöö vastavus esitatud nõuetele (ülesehitus, sisu, sõnavara) rahuldav. Mitmeid olulisi vajakajäämisi, üldmulje siiski rahuldav. Rühma aja planeerimine rahuldav, ülesannete täitmisel paar viivitust, kuid lõpptulemus esitatud tähtajaliselt. Liikmete rühmatöös osalemine rahuldav, osade rühmaliikmete tähtsate passiivsus. Rühmatöö lõpptulemus ei vasta täpselt teemale, püstitatud ülesande täitmisel on mitmeid vajakajäämisi;

kasin: kirjalik rühmatöö ei vasta mitmetele esitatud nõuetele (ülesehitus, sisu, sõnavara), mistõttu üldmulje kasin. Rühma aja planeerimine kasin, ülesannete täitmisel korduvalt viivitusi, lõpptulemus esitatud hilinemisega. Enamuse rühmaliikmete passiivne osalemine, praktiline rühmatöö teostus rühmaliidri poolt. Rühmatöö lõpptulemuse vastavus teemale on küsitav, püstitatud ülesanne täidetud poolikult.

Teises kooliastmes alustatakse ka õpilaste arutlusoskuse kujundamist. Selleks peab II kooliastme lõpus olema õpilane suuteline kirjutama lühijutu pikkusega 10 lauset, kusjuures igas lauses peab olema kasutatud vähemalt ühte teemakohast mõistet.

Allikatega töötades analüüsitakse lisaks sisule allika usaldusväärsust informatsiooni edasikandmisel.

Kujundava hindamise kriteeriumid

6. klass

Täiuslik Nimetab demokraatia põhimõtteid, teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus); teab, mis on lapse õigused ja vastutus; et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. Toob esile, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista; mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte; toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana. Leiab teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning oskab seda kriitiliselt hinnata. Esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada. Loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd.

Üsna hea Nimetab demokraatia põhimõtteid, teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus); teab, mis on lapse õigused ja vastutus; et tal on õigus saada abi. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis. Teab, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista; teab inimeste iseärasusi ja et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest. Leiab teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks. Esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt. Loob, kasutab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd.

Piisav areng Nimetab demokraatia põhimõtteid, teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus; loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus,

Vabariigi President, kohus). Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis. Toob esile mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö, mõistab selle vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest. Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks. Esitab oma teadmisi selgelt. Kasutab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd.

- 1) **III kooliastmes (9. klass)** on *kontrolltöö* maht on võrreldes II kooliastmega suurem, ulatudes 9. klassi lõpuks kuni nelja-viie teemani.

Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Viie palli süsteemis hinnatavate tööde koostamisel ja hindamisel lähtutakse põhimõttest, et kui kasutatakse punktiarvestust ja õpetaja ei ole andnud teada teisiti, koostatakse tööd nii, et

- 1) hindega „5” hinnatakse õpilast, kes on saavutanud 90–100% maksimaalsest võimalikust punktide arvust,
- 2) hindega „4” 75–89%, hindega „3” 50–74%,
- 3) hindega „2” 20–49% ning hindega „1” 0–19%.

Õpilast teavitatakse, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Õpitulemuste kontrollimise vormid peavad olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartidega, allikmaterjaliga, piltidega, pikaajaliste projektide, referaatide ja uurimistööde koostamist, arutluse kirjutamist. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate sündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Vajalike oskuste väljakujundamisel kasutatakse õppetegevuses töövihikuid, mida süstemaatiliselt (vähemalt kord veerandis) kontrollitakse.

Projektülesande ja iseseisvate uurimistööde hindamisel tuleb jälgida töö valmimise protsessi (probleemi püstitamine, andmete kogumine, selekteerimine, analüüsimine, töö vormistamine, klassis ettekandmine), mitte ainult lõpptulemust. Pikemaajaliste ülesannete puhul võidakse kasutada ka vahehindamisi, tuginedes hindamismudelitele. Hindamismudelid on õpetaja ja õpilaste koostöös hoolikalt koostatud hinnangute skeemid. Selle ühel pool on kriteeriumid, mida õpetaja ja õpilased loevad antud tegevuse ja/või produkti juures kõige olulisemaks, risti ülal on hindepallid või sõnalised tasemed, mida kasutatakse loetletud kriteeriumide hindamiseks.

Üks võimalikke **rühmatööde** hindamismudeleid on järgmine:

väga hea: kirjalik rühmatöö vastab kõigile esitatud nõuetele (ülesehitus, sisu, sõnavara) ja üldmulje on väga hea. Rühma aja planeerimine väga hea, kõik ülesanded täidetud õigeaegselt. Kõik rühmaliikmed osalevad aktiivselt, igal rühmaliikmel on oma roll. Rühmatöö lõpptulemus on terviklik ja vastab täielikult püstitatud ülesandele;

hea: kirjalik rühmatöö vastab suures osas esitatud nõuetele (ülesehitus, sisu, sõnavara). Mõni üksik vajakajäämine nõuetele vastavuses, üldmulje hea. Rühma aja planeerimine hea, ülesanded täidetud enamuses õigeaegselt (üks viivitus). Enamus rühmaliikmeid osaleb aktiivselt rühmatöös. Rühmatöö lõpptulemus üldiselt vastab püstitatud ülesandele (üksikud, üsna ebaolulised vajakajäämised).

rahuldav: kirjaliku rühmatöö vastavus esitatud nõuetele (ülesehitus, sisu, sõnavara) rahuldav. Mitmeid olulisi vajakajäämisi, üldmulje siiski rahuldav. Rühma aja planeerimine rahuldav, ülesannete täitmisel paar viivitus, kuid lõpptulemus esitatud tähtajaliselt. Liikmete rühmatöös osalemine rahuldav, osade rühmaliikmete täheldatav passiivsus. Rühmatöö lõpptulemus ei vasta täpselt teemale, püstitatud ülesande täitmisel on mitmeid vajakajäämisi;

kasin: kirjalik rühmatöö ei vasta mitmetele esitatud nõuetele (ülesehitus, sisu, sõnavara), mistõttu üldmulje kasin. Rühma aja planeerimine kasin, ülesannete täitmisel korduvalt viivitusi, lõpptulemus esitatud hilinemisega. Enamuse rühmaliikmete passiivne osalemine, praktiline

rühmatöö teostus rühmaliidri poolt. Rühmatöö lõpptulemuse vastavus teemale on küsitav, püstitatud ülesanne täidetud poolikult.

III kooliastmes jätkatakse õpilaste arutlusoskuse kujundamist. Arutluse hindamisel arvestatakse teemast arusaamist ja selle avamist; töö loogilist ülesehitust (sissejuhatus, teemaarendus ja kokkuvõtte); oma seisukoha esitamist ja selle põhjendamist konkreetsete näidetega; seoste loomise ja järelduste tegemise oskust. Kooliastme lõpuks peab õpilane suutma kirjutada **arutlust**, mida hinnatakse maksimum 10 punktiga ning mille hindamisel tuginetakse järgmistele kriteeriumitele:

1 p – tekst on tervik (*esitatud on sissejuhatus, teemaarendus, kokkuvõtte*)

1 p – stiil ja õigekiri on korrektsed

1 p – esitatud on isiklik arvamus/järeldus/hinnang

2 p – toodud on kaks teemakohast näidet (*ühe näite toomisel 1 p*)

5 p – avatud on viie märksõna sisu (*nelja näite toomisel 4 p, kolme näite toomisel 3 p jne*)

Kujundava hindamise kriteeriumid

Täiuslik Tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele; tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt; teab Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi; tunneb maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega. Teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne. Oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti. Määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas. Kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi. Selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses, mis on avalik ja erasektor; mõistab riigi ja turu vahekorda. Hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides; hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana; analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autoriõiguste kaitsel; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid.

Üsna hea Tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele; tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel. Teab Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt; tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone; tunneb maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega. Teab, mis on üleilmastumine ja mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne. Oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida vajalikku õigusakti. Määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena. Kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi. Selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses, mis on avalik ja erasektor. Hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid.

Piisav areng Teab demokraatia toimimise põhimõtteid; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; tunneb inimõigusi; teab Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust;

tunnustab erinevaid inimrühmi; teab Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone; tunneb maksustamise eesmärke. Teab, mis on üleilmastumine. Oskab suhelda omavalitsusasutustega; oskab leida vajalikku õigusakti. Määratleb end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena. Teab, mis on kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalus. Teab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses, mis on avalik ja erasektor. Teab oma võimalusi, õigusi, kavandab oma karjääri; oma õigusi ja vastutust tarbijana; leiab vajalikku teavet ja vahendeid.

6. Õpikeskkond

Tallinna Mahtra Põhikool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi. Kool võimaldab kasutada klassiruumis Eesti Vabariigi põhiseadust, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni. Kool võimaldab ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale (kontuur- ja seinakaardid, erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad ning statistilised ja meetoodilised materjalid).

Oluline on kasutada õppematerjale, mis aitavad õpitavat illustreerida, seostada, täiendada ja rakendada. Õpikeskkonda kujundades kasutatakse järgmisi materjale:

- 1) õpik, töövihik, töölehed;
- 2) IKT-põhine õppematerjal, interaktiivsed õppematerjalid, www.koolielu.ee ja www.miksike.ee; <http://galina-vi.blogspot.com/>
- 3) skeemid ja tabelid, illustratiivne materjal;
- 4) õppeblogid <http://galina-vi.blogspot.com/>

Ühiskonnaõpetus 6.klass

1. Õpitulemused

6. klassi lõpetaja:

- 1) on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
- 2) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 3) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 4) loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
- 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- 6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
- 7) mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;
- 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana;
- 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata;
- 10) esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada;
- 11) loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- 12) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

2. Õppesisu

2.1 Sotsiaalsed suhted: inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus

Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid *rahvus*, *riik*, *võrdõiguslikkus* ja *sallivus*;
- 2) nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone;
- 3) nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid;
- 4) toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ja nende rikkumise kohta Eestis;
- 5) suhtub sallivalt erinevustesse;
- 6) teab ja hoiab kogukonna traditsioone;
- 7) teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus);

- 8) nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis.

2.2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus; koostöö

Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse võimalused.

Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid *kodanikuühendus*, *kodanikualgatus*, *vabatahtlik tegevus*;
- 2) nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust;
- 3) nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust;
- 4) teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral;
- 5) toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.

2.3 Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine

Rahva osalemine ühiskonna valitsemises. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus.

Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid *inimõigus*, *seadus*, *demokraatia*;
- 2) iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud);
- 3) nimetab ja austab inimõigusi;
- 4) teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid;
- 5) teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta;
- 6) teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.

2.4 Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas

Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis;
- 2) märkab ja arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks; oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel.
- 3) toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat;
- 4) tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu.

2.5 Töö ja tarbimine

Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel;
- 2) teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida;
- 3) teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid;
- 4) iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed;
- 5) selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale;
- 6) oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ja tunneb tarbija õigusi.

Ühiskonnaõpetus 9.klass

Õppesisu ja õpitulemused

1. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted

1.1 Meedia ja teave

Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne.

Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur. Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahekord, tulud ja kulud meedias). Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plageerimine. Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada;
- 2) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam ja plagiaat*;
- 3) mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks;
- 4) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.

1.2 Ühiskonna sotsiaalne struktuur

Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid *sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus*;
- 2) märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;
- 3) väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust;
- 4) väärtustab soolist võrdõiguslikkust;
- 5) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.

1.3 Ühiskonna institutsionaalne struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor

Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).

Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid *avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, erasektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus*;
- 2) selgitab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 3) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.

1.4 Ühiskonnaliikmete õigused

Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Põhiõigused; sotsiaalmajanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.

Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *inimõigused, põhiõigused, sotsiaalmajanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused*;
- 2) tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid, märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm); tunneb õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 3) tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.

2. Riik ja valitsemine

2.1 Demokraatia

Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *demokraatia, autokraatia, totalitarism, võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus*;
- 2) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;
- 3) väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;
- 4) oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, tunneb ja selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ja annab neile hinnangu;
- 5) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid.

2.2 Eesti valitsemiskord

Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused.

Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik*;
- 2) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart);
- 3) mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda. Oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT);
- 4) suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades;
- 5) tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust;
- 6) selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana; nimetab Eesti parlamendierakondi;
- 7) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; teab Euroopa Liidu liikmesusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.

3. Kodanikuühiskond

Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *kodanikuühiskond, vabaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus*;
- 2) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;
- 3) oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi;
- 4) algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide püstitamisel ja elluviimisel.

4. Majandus

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurent. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine.

Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse*;
- 2) tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu;
- 3) analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel;
- 4) tunneb eelarve koostamise põhimõtteid; oskab arvutada netopalka;
- 5) tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult;
- 6) iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses;
- 7) selgitab maksustamise eesmäärke, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.